

Hans-Jürgen Schmitz

Om utvandring till Tyskland från nödåren 1867-1869 till sekelskiftet.

Från socknarna Bräkne-Hoby, Backaryd och Öljuhult.

Det är från skogsbygden som gränsar till Blekinge-Småland eller Skåne-Småland som människorna framförallt emigrerade till främmande länder under denna tidsperiod. Den största delen emigrerade visserligen från städerna, men de hade bara något år tidigare kommit från skogsbygden till Ronneby, Karlshamn eller Karlskrona. Åtskilliga av dem som var födda i de nämnda församlingarna emigrerade via dessa städer till Tyskland.

Fattigdomen var störst i skogsbygden och behovet av förändringar fick sin kulmen under nödåren. Oftast emigrerade flera till Tyskland än till Amerika under tiden 1867-1869. När vi ser närmare på Bräkne-Hoby, Backaryd och Öljuhult så var emigrationen till Tyskland från de sistnämnda församlingarna större än från Hoby om man tänker på storleken, antal innevånare under den tiden.

Någon statistik kan man inte göra då det är omöjligt att följa alla som ”reste” inofficiellt. Det kan vara till Ronneby, till Danmark eller Amerika. Kanske hamnade de ändå i Tyskland. De inofficiella är de som med frejdbetyg¹ eller arbetsbetyg² gav sig iväg. Detsamma gäller det officiella, de som vi hittar i utflyttningslängden. Det är långt ifrån säkert att de kom till det landet som de hade angivit vid utflyttning. Det finns många exempel på detta! Några siffror kan nämnas ändå.

Från Bräkne-Hoby var det 95 personer som var ”involverade” i Tysklandsemigrationen. Från Backaryd 53 och från Öljuhult 37 personer. Med involverad menas att det finns uppgifter som tyder på att personen ifråga i något sammanhang var antecknad att han eller hon ville fara till Tyskland eller var född i Tyskland etc.

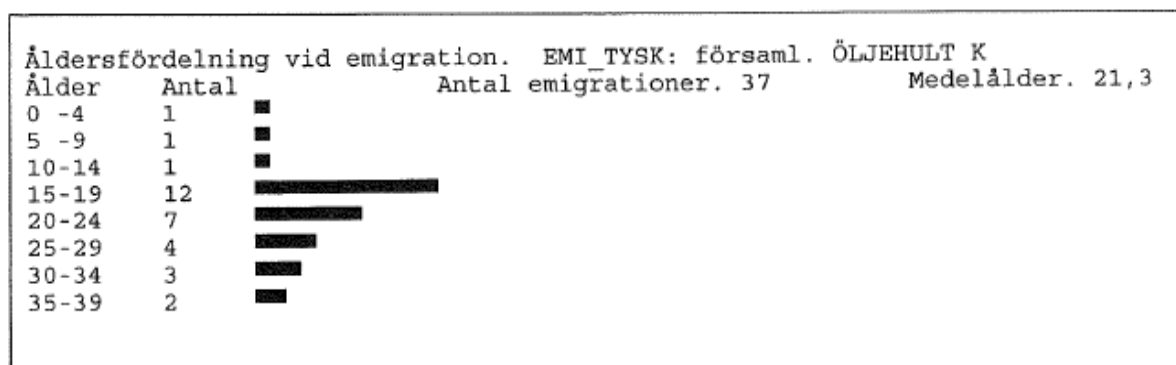
Alla dessa stannade inte i Tyskland. Många kom tillbaka efter kortare eller längre tid. De som återvände kom inte alltid tillbaka till hembygden. De kunde hamna varsomhelst. En del hade gift sig med tyskor/tyskar, andra reste efter återkomsten till Amerika. Emigrationen under denna tid är ett mångfasetterat fenomen.

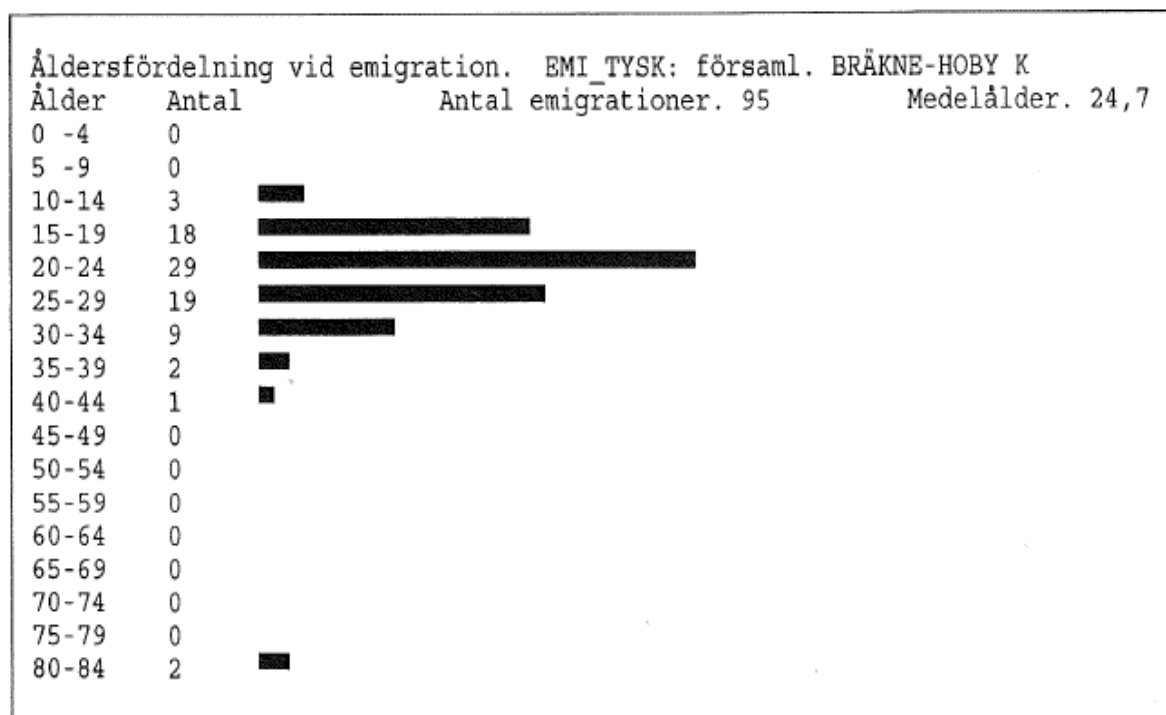
¹ Frejdbetyg är ett af vederbörande präst utgifvet intyg angående en persons frejd. Sådant intyg erfordras vid sökande af tjänstebefattningar och stipendier, vid ansökan om burskap och handelsrättigheter, vid legitimering inför domstol såsom vittne o. s. v. Frejdbetyget skall angifva, huruvida personen vid tidpunkten för betygets utfärdande är välfrejdad, d. v. s. i besittning af medborgerligt förtroende, eller icke. Åtnjuter han icke medborgerligt förtroende, meddelas uppgift om huru lång tid han saknar det. I frejdbetyg, som utgifves vid en persons flyttning från en församling till en annan, skola dessutom meddelas åtskillig upplysningar med afseende på kyrkotukten. Jfr k. förordn. 20 jan. 1865 och 28 nov. 1873. En tilläggsförordning af 19 aug. 1890 stadgar, att i frejdbetyg för person, som dömts på viss tid förlustig medborgerligt förtroende, skall meddelas uppgift om dagen för frigifvandet, därest han utstått det ådömda straffet. Formulär för frejdbetyg fastställdes genom k. förordn, ang. kyrkoböckers förande 6 aug. 1894. Förfalskning af frejdbetyg medför påföljd af fängelse eller straffarbete. Källa: Nordisk familjebok (uggleupplagan) <http://runeberg.org>

² Af annan beskaffenhet är det "arbetsbetyg", som på begäran utfärdas af vederbörande präst och endast intyg, från hvilken ort personen är, hans födelseår samt om han är gift och åtnjuter medborgerligt förtroende. Sådant intyg har det gagnet, att eventuell arbetsgivare däri kan få färskare upplysning om arbetssökanden, än dennes prästbetyg lämnar, och att den senare slipper bära med sig prästbetyget. Källa: Nordisk familjebok (uggleupplagan) <http://runeberg.org>

En del stannade i Tyskland eller återvände till hembygden med sina barn födda i Tyskland, hade gift sig i Tyskland etc. Det finns uppgifter om en del utvandrare i tyska arkiv och i svenska konsulathandlingar. Det är detta denna artikel ska handla om.

Emigrationen från Öljehults socken till Tyskland 1866-1914 fördelad på åldersgrupper.

Emigrationen från Bräkne-Hoby socken till Tyskland 1866-1914 fördelad på åldersgrupper.

Cecilia Mattisdotter, Elin Mattisdotter och Johan Mattisson från Öljehult

De var barn till dagsverkstorpären Mattis Gustafsson och Ingrid Maria Petersdotter i Hålabäck. Ingrid Maria blev änka i juni 1885. Cecilia, äldsta dottern, flyttade i september 1883 till Stengrepen i Bräkne-Hoby. Senare var hon piga i Raskamåla. I juni 1887 skaffade hon sig ett arbetsbetyg och i september 1888 flyttade hon officiellt till Tyskland. I Tyskland, Oldenburg in Holstein, födde hon den 21/11 1888 dottern Frida Vilhelmine Cecilia. Denna flicka kom i juni 1891 till Hålabäck och moster Elin blev fostermoder till henne. Året därefter, i juni månad 1892, begav sig Elin med sitt fosterbarn Frida Vilhelmina Cecilia till Oldenburg

in Holstein, till storasystemen Cecilia. Cecilia kom att gifta sig med Heinrich Eckmann. De fick flera barn och bodde i Damlos nära Oldenburg in Holstein.

Brodern Johan flyttade i juli 1891 till Karlshamn och därifrån i augusti 1894 till Tyskland. Han kom också till Oldenburg in Holstein. Johan Mattisson blev skomakare i Oldenburg och dog redan 1905.

Elin gifte sig med Fritz Kruse som sedan 1898 var kyrkogårdsförvaltare i staden Oldenburg in Holstein. Hon blev mor till 9 barn. Hon ska ha varit i Sverige år 1923 och i början av 1930-talet. Då hade hon sin äldsta dotter, Margaretha med sig och besökte släktingar i Askaremåla. Elin dog den 28/4 1960.

Inga Olasdotter från Öljuhult

Hon var inhysespiga och bodde i Belganet där hon i april 1882 födde en pojke utom äktenskap. Hans namn var Herman. Inga vistades sedan 1884 i Tyskland och hade sonen Herman med sig. I staden Kiel i Holstein födde hon i december 1885 sonen Heinrich. I januari 1887 var hon i Belganet med sönerna Herman och Heinrich. Samma år vistades hon i Danmark och i maj 1892 tog hon officiellt utflyttning till staden Lübeck i Tyskland. Hon hade tänkt ta båda barnen med sig men ändrade sig i sista stund.

Hon lämnade Heinrich kvar i Öljuhults församling. Heinrich Olsson kom han att kallas. Han blev fosterbarn hos Carl Mattisson i Hunnamåla, en bror till Cecilia och Elin Mattisdotter från Hålabäck.

Elna Petersdotter från Bräkne-Hoby

Hon var ”på socken skriven”³ vid hennes inofficiella utflyttning till Tyskland år 1869. Hon födde i Mildstedt (Holstein) i mars 1874 sonen Emil Johan August Johansson. Modern lämnade honom i Bräkne-Hoby där han blev fosterbarn. Han gifte sig 1900 och kom senare till Rödeby och Augerum. År 1892 begav sig Elna till Tyskland och ingen har hört av henne efter det.

Drängen Peter Nilsson från Bräkne-Hoby

Han var skriven ”på socknen” när han inofficiellt begav sig till Tyskland 1873. I juli 1882 tog han ut officiell utflyttning. Han kom tillbaka i december 1914, 71 år gammal.

Drängen Mattis Svensson från Bräkne-Hoby

Han var skriven på den ”särskilda förteckningen”⁴ när han år 1881 försvann till Tyskland. I april 1880 skaffade han sig ett officiellt utflyttningsbetyg.

³ "På socknen" skrevs de, som tillhörde socknens befolkning, men som inte hade någon bostad där. En vanlig företeelse var änkor som bodde hos vuxna barn i en annan socken. Den "nya" socknen ville inte ta in dem som sockenbor, av rädsla för framtida försörjningsbörda. Därför blev de kvar i böckerna i sin tidigare hemsocken. Fattighjonen kunde på bo i fattigstugan, eller stadigvarande inhyses hos någon bonde, eller ambulerade mellan gårdar (sockengång). Endast i det sista fallet skrevs de "på socknen".

⁴ S. F. = Särskilda förteckningen eller Obefintliga kallades personer som inte fanns kvar i sin hemsocken, men inte hade tagit ut flyttningsattest. Prästen som skötte folkbokföringen visste alltså inte var de fanns. (Ofta hade de rest till Amerika, Danmark eller Tyskland). En del av dem fick man väl reda på så småningom, men de andra blev kvarstående obefintliga.

Detta var mycket vanligt under senare delen av 1800-talet och ofta var det människor som utvandrade, utan att ta ut ett flyttbetyg. Kvarstående obefintliga är personer som varit obefintliga i föregående längd och flyttats över!

Han kom till staden Kiel där han finns antecknad bland svenskar boende i staden Kiel under 1890-talet. Han antecknades som arbetare med yrkesutbildning. Den 26/11 1889 hade han skaffat sig en ”konsulatsscheing”, dvs. ett intyg från det svenska konsulatet att han fanns och att han var svensk medborgare. Mattis Svensson bodde då i centrala Kiel, Hopfenstraße 7 och var gift. Han lär nog ha stannat i Tyskland. Troligtvis finns det någon ättling till honom bland de många Svensson i staden Kiel.

Regeln var sedan början av 1880-talet att efter tio år i Tyskland utan ”konsulatsschein” förlorade man det svenska medborgarskapet. Åtskilliga råkade ut för det, många blev statslösa.

Bondsonen Peter Persson från Bräkne-Hoby

Han var son till bonden Per Olsson och Sigrid Pehrsson i Svenstorp. Han emigrerade officiellt i augusti 1879 till Holstein i Tyskland. Troligtvis har han redan tidigare varit i Tyskland. Han kom hem igen i december 1899 med sin familj. Han var då gift med en tyska, Louise Baumeister från Wacken i Tyskland. Han var far till fyra söner, födda i Wilster (Holstein). Familjen blev skrivna ”på socknen”.

Det var inte ovanligt att svenska män som hade gift sig med tyskor blev utvisade. Genom äktenskapet blev tyskan svenska. Detsamma gällde barnen. De var svenska medborgare och bara i sin hemförsamling hade de hemortsrätt. Anledningen till utvisningen kan ha varit att han blev arbetslös, sjuk eller begått något brott.

De tyska myndigheterna gav dem inget understöd och hänvisade till de svenska konsulaten, vilka organiserade och finansierade transporten till Sverige. Det blev nog inte lätt för familjen att organisera sitt liv i Bräkne-Hoby.

Drängen Anders Petersson från Bräkne-Hoby

Han bodde i Mörtjuk när han år 1879 kom till Tyskland. Officiellt flyttade han i april 1890 och kom till staden Kiel. Han var också antecknad bland svenskar boende i Kiel under 1890-talet. Han var då yrkesarbetare, var gift och hade tre barn. Hans familj bodde då i Ringstraße 81 i den centrala delen av staden Kiel.

Backstugubosonen Karl Johan Karlsson från Backaryd

Han var det fjärde barnet av backstugubon Karl Magnus Jönsson i Aborremåla. Han höll sig borta från värnplikten under åren 1887-1889 och fick den 12/3 1893 K. M.⁵ tillstånd att flytta ut ur riket. Den 1/4 1893 emigrerade han officiellt till Tyskland. Han kom till Angeln, ett landskap beläget sydost om staden Flensburg, inte långt från gränsen till Danmark. Egentligen hade han tänkt sig att resa till Amerika, men det blev inte så.

Hans äldsta son föddes redan den 1 juli 1893 vilket betyder att han redan sedan några år vistats i de trakterna. Han gifte sig den 25 juni 1893 och bosatte sig i Steinberg, landskapet Angeln, med Auguste Friederike Ehlers från Wattsfeld (Angeln). Släktingar i Tyskland säger att han redan som 17-åring var i Tyskland, dvs. omkring 1883. De säger att kom med flera svenskar. Karl Johan Karlsson tjänade sitt uppehälle som dräng på många platser i Angeln. Senare arrenderade han en liten gård. Han blev far till 6 söner och en dotter. Långt senare, när barnen var stora, hade Karl Johan kontakt med landsmän från Sverige. Flera av hans söner

---

⁵ Kunglig Majestät (Kungl. Maj: t, K. M:t) var i Sverige under bland annat 1809 års regeringsform (1809-1974) benämningen på statsrådet (regeringen), som med eller utan kungens egen medverkan fattade beslut i dennes namn.

deltog i 2: a världskriget, en av dem omkom. Karl Johan dog i mars 1940 av lunginflammation och begravs på kyrkogården i Gelting (Angeln).

Det berättas att han blev av med sina besparingar år 1923 (den stora penninginflationen)⁶. Han sökte tyskt medborgarskap strax efter att han gifte sig och han kom att få pension efter att han slutade med sitt tunga värv. Släktingar understödde honom under hans sista år. Han fru dog 9 månader före honom och det berättas att han efter detta kände han en stark hemlängtan – till Sverige. Ättlingar till familjen Karlsson finns idag i Schleswig-Holstein från öst till väst, från norr till söder och kanske på flera håll. En stor familj!

Det finns mycket mera att berätta om ex. *Gustafva, Kristina Emilia och Emma Gustafsdotter från Långasjöryd eller Nils Gummesson från Aborremåla*. Det finns fler! Att göra efterforskningar i Tyskland efter svenska emigranter är svårt. Myndigheterna tillåter inte insyn i arkiven. T.o.m. kyrkan lämnar numera inte ut några uppgifter, om man inte är släkt med personen i rakt nedstigande led. Då är det nästan omöjligt för svenska släktingar att hitta sina i Tyskland. Det gäller att hitta en släkting i Tyskland!

All information har framtagits genom insyn i det svenska kyrkoboksmaterialet och genom besök hos släktingar till flera av dessa emigranter under 1980/1990-talet.

Gravstenen på kyrkogården i Gelting-Angeln. Johann Karlsson och hustru Auguste, född Ehlers.

Utdrag ur boken *Hobybygden* (1999) sid. 178-185
Publicerat på www.blekingesf.se med tillstånd av artikelförfattaren.

⁶ 5 juni, 1923 - Tyska riksbanken ger upp kampen mot inflationen. De uteblivna inkomsterna från Ruhrområdet ersätts med tryckning av nya sedlar.